

WITOLD WILKOSZ
(1891–1941)

Witold Wilkosz urodził się 14 sierpnia 1891 r. w Krakowie jako syn nauczyciela gimnazjalnego. W Krakowie ukończył szkołę średnią (Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego). Już w szkole średniej objawiały się wielkie zdolności, zarówno lingwistyczne, jak i matematyczne Wilkosza. W czwartej klasie rozpoczął studium wyższej matematyki, a od szóstej klasy studium języków obcych europejskich i wschodnich. Jeszcze jako student ostatniej klasy napisał pracę z zakresu semiotologii, dzięki której uzyskał członkostwo towarzystwa Morgenländische Gesellschaft oraz stypendium, za które wyjechał na parę miesięcy do Bejrutu. Po maturze zapisał się na UJ na filologię klasyczną, po czym po dwóch latach przerzucił się na matematykę. Po roku wyjechał na dalsze studia matematyczne do Turynu. Z wybuchem wojny w r. 1914 przerwał Wilkosz swe studia zagraniczne i wrócił do kraju. W r. 1917 objął posadę nauczyciela gimnazjalnego w Zawierciu, nie rezygnując z kariery naukowej. W r. 1918 uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim tytuł doktora filozofii, a w r. 1919 objął wykłady zlecone na Uniwersytecie. Habilitował się w r. 1920, w latach 1921 i 1922 został kolejno profesorem kontraktowym i nadzwyczajnym. W r. 1936 uzyskał nominację na profesora zwyczajnego i na tym stanowisku pozostał aż do wybuchu wojny. W dniu 6 listopada 1939 r. aresztowany przez gestapo wraz z całą grupą uniwersytecką został wskutek choroby zwolniony przed wywiezieniem całego zespołu do Wrocławia. Zmuszony ciężkimi warunkami przyjął w r. 1940 pracę w szkole handlowej (której lokal jakby przez ironię losu znajdował się przy ul. Gołębiej 20, w gmachu dawnego Instytutu Matematycznego). W marcu 1941 r. choroba płucna położyła kres krótkiemu życiu Witolda Wilkosza.

Jeśliby chcieć krótko scharakteryzować umysłowość Wilkosza, trzeba powiedzieć, że obok wybitnych zdolności językowych i matematycznych cechowała go niezwykła inteligencja oraz temperament naukowo-badawczy, który kazał mu interesować się wieloma (może nawet zbyt wieloma) gałęziami nauki i wiedzy. Sam spis tytułów jego prac uzmysławia szeroką skalę zainteresowań. Przedstawiał typ uczonego, który nie zamyka się w sobie, ale pragnie jak wulkan wyrzucić całą posiadaną wiedzę na zewnątrz. Wybitne zasługi posiadał Wilkosz jako pedagog i popularyzator wiedzy. Wykłady w Uniwersytecie prowadził ponad pensum i nigdy nie szczędził czasu na długie dyskusje ze swymi uczniami poza godzinami wykładów i ćwiczeń. Bez względu na miejsce spotkania (kawiarnia czy przedział kolejowy), spotkanie Wilkosza czy z kolegą, czy z uczniem, czy z jakimkolwiek przygodnym intelektualistą było zawsze zaczątkiem gorącej dyskusji naukowej, z której niejednokrotnie rodziły się nowe, cenne idee. Wraz z rozwojem radiotechniki i radiofonii Wilkosz zapalił się do tej nowej gałęzi, pracując w niej twórczo (pierwszy aparat krótkofalowy dla celów leczniczych w klinice profesora Józefa Latkowskiego został zbudowany przez Wilkosza). Stał się niezmordowanym prelegentem radiowym, wygłaszając na falach eteru swoje oryginalne i zawsze frapujące odczyty na tematy matematyczne, fizyczne, logiczne, filozoficzne. Poza tym miewał często odczyty w Collegium Wykładów Naukowych, w Uniwersytecie Powszechnym, w Towarzystwie Uniwersytetów Robotniczych. Brał również aktywny udział w kursach organizowanych

przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Katowicach, Częstochowie, Kielcach, Lublinie, Łodzi.

Jak wspomniano, nie należał Wilkosz do pracowników naukowych, którzy odgradzają się od młodzieży. Przez wiele lat sprawował funkcje kuratora Kółka Matematyczno-Fizycznego Uczniów UJ, Koła Zagłębian oraz Zrzeszenia Kół Akademickich.

Różnorodność zainteresowań sprawiała, że Wilkosz nie skoncentrował się na jednym kierunku badań naukowych. Rozległą i dobrze poznaną przez niego domeną była logika matematyczna i podstawy matematyki. Stworzył oryginalny system logiki dyrektywnej, a jeśli idzie o wprowadzenie i spopularyzowanie nowych idei logicznych w podstawowych naukach matematycznych, to działalność Wilkosza była i wyjątkowa, i dalekosiężna. W tym samym czasie działał w Krakowskim Uniwersytecie Jan Śleszyński, który swoimi wykładami „teorii dowodu” zarówno szerzył kulturę logiczną, jak i podkreślał znaczenie logiki dla nauk matematycznych. Wykłady Wilkosza, który propagował idee Giuseppe’a Peano, jak również zasady *Principiów* Bertranda Russella i Alfreda Northa Whiteheada, były znakomitą uzupełnieniem wykładów Śleszyńskiego. Wilkosz umiał w dodatku znajdować uproszczenia wspomnianych systemów w zastosowaniu ich czy do aksjomatyki arytmetyki, czy do aksjomatyki geometrii. Przedmioty takie, jak teoria mnogości, topologia, teoria funkcji zmiennej rzeczywistej, algebra i analiza wektorowa, były wówczas nowością w wykładach uniwersyteckich, a znajdowały w osobie Wilkosza świetnego interpretatora. Z drugiej strony, Wilkosz rozumiał znaczenie matematyki stosowanej.

Pod kierunkiem Wilkosza napisali swe prace doktorskie Adam Bielecki (z analizy matematycznej) i Stanisław Turski (z równań różniczkowych). Jako członek komisji brał Wilkosz udział w habilitacyjnych przewodach Franciszka Lei, Tadeusza Ważewskiego, Leona Chwistka, Stanisława Gołąba, Stanisława Krystyna Zaremby. Szkoły sensu stricto jednak nie stworzył.

Jego prace o pojęciu różniczki zupełnej, o integralnym przedstawieniu funkcji uwikłanych, o teorii obwiedni rodzin krzywych płaskich, o własnościach uogólnionego jacobianu weszły na stałe do nauki.

Witold Wilkosz był autorem monografii o topologii płaszczyzny euklidesowej, sześciu podręczników (z zakresu teorii mnogości, arytmetyki, algebry, teorii liczb) oraz bardzo oryginalnej książki o charakterze popularnonaukowym *Liczę i myślę*, dającej obraz rozwoju pojęcia liczby u ludów pierwotnych.

Śmierć zabrała Wilkosza w sile wieku i twórczości. Odszedł pozostawiając osiem prac w manuskryptach, dużo notatek oraz rozpoczęte i prawie do końca doprowadzone tłumaczenie książki L. Hogbena *Mathematics for the million*.

Liczni uczniowie Wilkosza uczący w szkołach średnich należeli do elity matematycznej wśród pedagogów.

Stanisław Gołęb